

Résumé : *Cette étude porte sur les structures syntaxiques du turc et du français qui appartiennent à des familles de langues différentes. Leur comparaison peut donner aux enseignants et aux apprenants de langues étrangères, un point de vue susceptible de rendre compte de leurs différences. L'utilisation de la méthode de grammaire générative élaborée par N.Chomsky, permettrait d'évaluer les distinctions linguistiques des deux langues. Celles-ci se ressemblent au niveau des structures profondes, mais diffèrent au niveau de la syntaxe, car dans le turc, le complément précède le verbe, la proposition principale suit généralement la proposition subordonnée, etc.*

Mots clés : *Syntaxe, grammaire, comparaison.*

Abstract : *This research is about sentence structures of Turkish and French languages which are in different language groups, presents grammatical rules of these two languages, put forward match and mismatch syntax characteristics and gives a different point of view for teachers and students of these languages by using the method of tree-diagram which was gained from generative grammar for linguistic resources with the representative N. Chomsky and will be evaluated in contrastive linguistic boundaries. In both languages, deep structure and covered ties are same. But, Turkish language differs from French language at syntactic unit in which complement takes place before verb, takes inflectional suffix, has reducing expression and builds possessive construction with genitive and possessive suffixes. Besides, tree-diagram method takes on as a model function shows syntagmatic structures and hierarchic bonds in sentences of these two languages.*

Key words : *Turkish language, French language, syntax, sentence, generative grammar, tree-diagram.*

1. Giriş

Sözdizimi, “tümcelere ilişkin olguların, tümce düzeyinde dilsel birimler arasında kurulan bağlantıların tümü, tümceyi inceleyen bilim dalı” olarak tanımlanabilir

(Vardar, 1998: 190-191). Sözdizim tümce yapımını inceler ve en küçük birim olarak sözcüklerin birleşim kurallarını açıklama amacını güder. Sözcüklerin düzenine, kendi aralarındaki ilişkilerine, işlevlerine yön veren kurallarla ilgilenir. Dillerin biçimbilgisel sınıflandırılmasına göre, Türkçe bağlantılı, yani eklemeli diller sınıfına girer ve bu türün en tipik örneğini oluşturur. Bağlantılı dillerde, değişmeyen bir köke yetenek, işteşlik, olumsuzluk, zaman, kişi gibi çeşitli görevleri üstlenen ekler, biçimbirimler ulanır ve bunlar, ek yerleri belli olmayacak biçimde sıkıca birbirleriyle kaynaşır (Aksan, 2000; 105). Türkçedeki “geldiler” dizimi, “gel-” eylem köküne geçmiş zaman belirten “-di” ekiyle “ler” çoğul ekinin ulanmasıyla oluşturulmuştur. Aynı şekilde “göz” ad köküne eklenen ekler yeni sözcükler üretebilir: “göz-cü”, “göz-lük”, göz-lük-çü” (Kıran, 2001: 29-30). Fransızca bükümlü dillerdendir. Bu türden dillerde, kök ile ek arasındaki sınır her zaman belirgin değildir. Çekim sırasında kök değişime uğrar (Je vais; nous allons; vous irez; je vois, j’ai vu, vb.).

Fakat iki dil arasındaki ayrım her zaman bu kadar belirgin değildir:

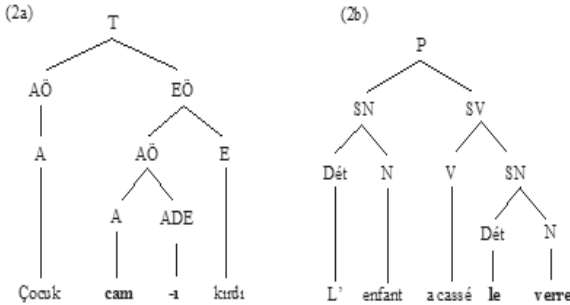
- (1) a. *J’aimerais* [je + aim- + -erais] ⇒ je: özne; aim-: kök; -erais: zaman-kişi eki;
- b. *Seveceğim* [sev- + -ecek + -im] ⇒ sev-: kök; -ecek: zaman eki; -im kişi eki;
- c. *Tu parles* [tu + parl- + -es] ⇒ tu: özne; parl-: kök; -es: zaman-kişi eki
- d. *Konuşuyorsun* [konuş- + -(u)yor + -sun] ⇒ konuş-: kök; -(u)yor: zaman; -sun: kişi eki.

Durum böyle olunca, bağlantılı dillerle bükümlü diller arasındaki sınırı çizmek her zaman olanaklı değildir (Creissels, 1995: 27).

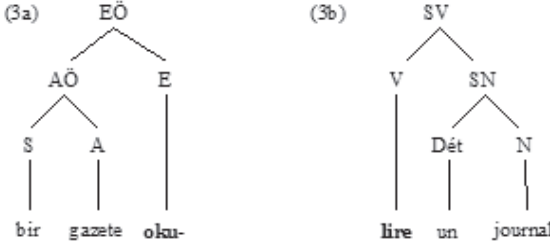
Bu çalışmada Türkçe ve Fransızcanın temel sözdizimi özellikleri üzerinde durulmuş; yöntem olarak Üretici dilbilgisinin dil araştırmalarına kazandırdığı ağaç-çizim yönteminden faydalanılmıştır.

2. İki dilin sözdizimsel özellikleri

- Türkçe ve Fransızca arasındaki en büyük ayrım, Türkçe’de kurallı tümcenin öğeleri, başka bir deyişle tümcenin kurucuları “Özne + Tümleç + Yüklem” (Gencan, 1979: 111-112) dizilişini izlerken Fransızca’da “Özne + Yüklem + Tümleç” (Sujet Verbe Objet) (Schott-Bourget, 1994: 35) dizilişini izlemesine dayanır. Yani, eylem öbeğine bağlı tümleçler Türkçede yüklemün önüne yerleşirken (2a), Fransızcada yüklemden sonra yerleşmektedir (2 b):

Bu durum eylem öbeği (EÖ) açısından değerlendirildiğinde, EÖ'nin başı Türkçede en sağda (3a) iken Fransızcada en soldadır (3b):

Türkçenin en önemli sözdizimi özelliklerinden biri, sözdizimindeki özgür sözcük dizilişi özelliğidir [5]. A. Sezer Türkçe'deki özgür sözcük dizilişinin matematiksel olarak gösterilebileceğini belirtmektedir (Sezer, 1991: 58):

- (4) a. Ali okula gitti.
 b. Ali gitti okula.
 c. Okula Ali gitti.
 d. Okula gitti Ali.
 e. Gitti okula Ali.
 f. Gitti Ali okula.

Buna karşın, Fransızca, tümlecini eylemden sonra söylenme zorunluluğunu dayatır (Adamczewski, 1991: 206):

- (5) a. Ali est allé à l'école.
 b. *à l'école Ali est allé

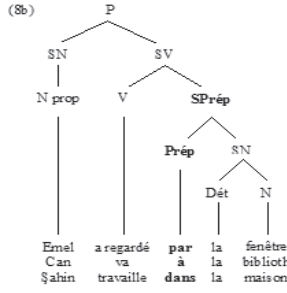
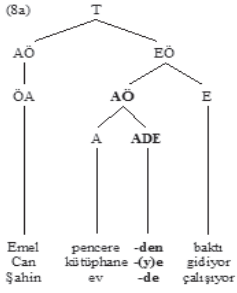
- Türkçe'nin sözdiziminde eksilteli anlatımlar oldukça önemli bir yer tutar. Özellikle gizli öznel tümceler ile belirtensiz adtakımları, başka birçok dilde bulunmayan, Türkçeye özgü anlatım olanaklarıdır. Bu özellik ayrıca, Türkçede tek sözcüklü dizimsel yapıların oluşmasına yol açar (Şimşek, 1987: 7-8).

- (6) a. Konuştum (ben),
 b. Dinlediniz (siz),
 c. Arabam (benim),
 d. Yurdumuz (bizim).

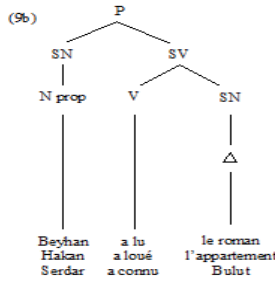
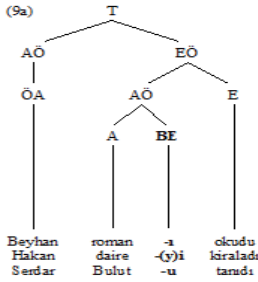
Fransızca bu türden kullanımlara izin vermez. Kurallı bir tümcede özne zorunludur ve tümcenin başında yer alır:

- (7) a. Les enfants courent.
 b. Ils courent.
 c. *courent.

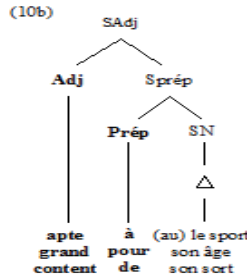
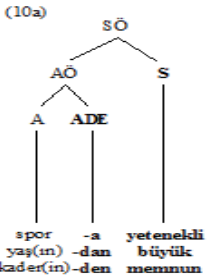
- Türkçede yüklemle tümleç arasındaki bağlantı ad durum ekleriyle sağlanırken (8a), Fransızcada bu ilişki çeşitli ilgeçlerle sağlanır (8b):

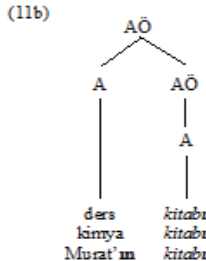
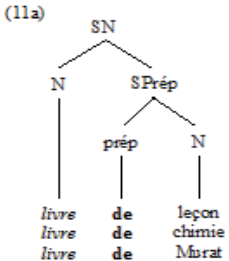
Öte yandan, Fransızca sözdiziminde Türkçedeki *belirtme durumu biçimbirimi* -(y)l'yi karşılayacak herhangi bir biçimbirim yoktur (9a-b):

- Genişlemiş sıfat öbeklerinde baş Türkçede sağda (10a) Fransızcada soldadır (10b):

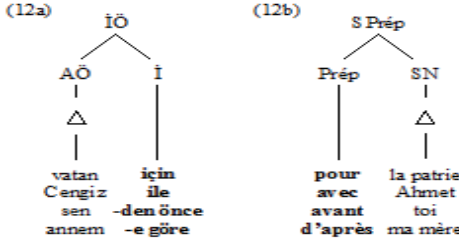

- Ad tamlamasında baş ad Fransızcada solda (11a) Türkçede ise sağdadır (11b):

- İki dilde de İÖ (ilgeç öbeği), İ + AÖ birlikteliğine dayanır. Tüm eklemeli diller gibi Türkçede de ilgeçler adlardan sonra gelmektedir (12a). Buna karşılık

Fransızcada ilgeçler adların önüne yerleşmektedir (12b):

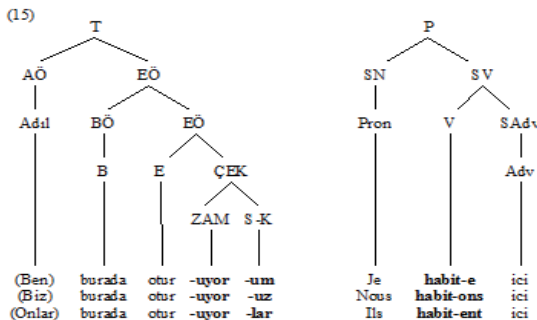
Ağaç çizimlerde görüldüğü üzere, İÖ'nin başı Türkçede sağda, Fransızcada soldadır. Türkçede, “önce” ve “sonra” ilgeçleri birlikte olduğu ada “-den” drurum ekini, “göre” ilgeci ise “-e” durum ekinin ulanma zorunluluğunu dayatır. Fransızcada böyle bir zorunluluk gözlenmez. Ayrıca “için” ilgecinin de Türkçede farklı kullanım durumu söz konusudur: Adlarla kullanıldığında ad, tamlayan eki (belirtme durumu) almamakta fakat adlarla kullanıldığında adıl, tamlayan eki alma zorunluluğu taşımaktadır:

- (13)
- Cem için
 - *Cem'in için
 - *o için
 - onun için

Fransızca için de benzer bir durum söz konusudur. Belirtme durumu adlarda somut olarak, diğer AÖ'lerin de ise soyut olarak bulunmaktadır:

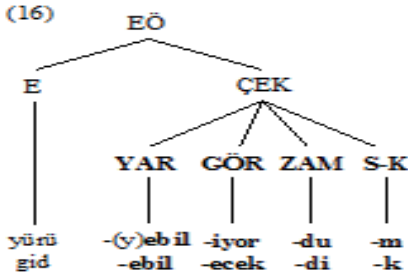
- (14)
- pour Cem
 - *pour il
 - pour lui

Türkçe ve Fransızcada eylemler kişi, kip ve zamana göre çekimlenir (15). Bu konu, özne ile yüklem sayı, kişi, durum, vb. yönünden birbiriyle uyuşması sonucu ortaya çıkan özne-yüklem uyumu çerçevesinde değerlendirilebilir. Türkçede özne-yüklem uyumu genellikle kişi ve sayı bakımından söz konusu edilir. Türkçede, özneye bir kişi adılı bulunuyorsa, yüklem de bu kişi adılına uygun kişi eki alır. Fransızcada da eylem kişiye göre çekimlenir:

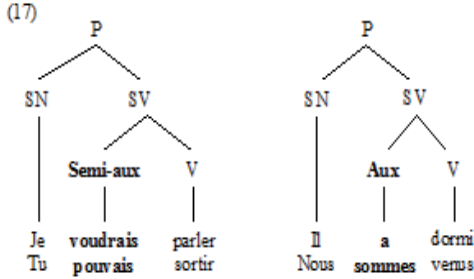

- Türkçede EÖ öncelikle ÇEK budağı dallandırmakta, ÇEK budağının altında da ZAM (Zaman) budağı ve S-K (Sayı-Kişi) budağı dallanmaktadır. ÇEK budağı altında zaman

zaman YAR (Yardımcı) ve GÖR (Görünüş) budakları da dallanmaktadır (16). Türkçede YAR budağı genellikle “muktedir olmak” (-e bilmek [konuşabilmek, yazabilmek, vb.]) anlamı veren birleşik eylemler için kullanılır (Uzun, 2000: 47-48).

Fransızca SV (syntagme verbal) budağı çekimsel kategoriler için, Aux (auxiliaire) ve Semi-aux (semi-auxiliaire) budaklarını dallandırır. Aux budağı zaman, kip ve özneyle uyum göstergelerini taşır (17) (Nique, 1991: 62-65):

- Türkçede bütün tümce grupları ve tümcede belirtilen, tamlanan asıl birim sonda; belirten, tamamlayan yardımcı birim başta bulunur.

- (18) a. sapsarı saçlar,
b. yeşil vadi,
c. iki katlı yazlık ev,
d. spora yetenekli çocuk.

Yargısız anlatımlarda, esas ve önemli olan sözcüklerin, yani tamlananların, yardımcı olan sözcüklerden, yani tamlayanlardan sonra kullanılması ilkesi, Türkçede tümceler arasında da gözetilir: Temel tümce, genellikle yardımcı tümceden sonra kullanılır:

- (19) a. Kızkardeşimin bana verdiği kitabı okudum.
b. Bana bahsettiğin filmi gördüm.

- Fransızca bu durumun tam tersi bir durum söz konusudur: adları nitelemeye yarayan her türlü sıfat değerli sözcük ve dizimler addan sonra (ya da adın sağına) gelmektedir:

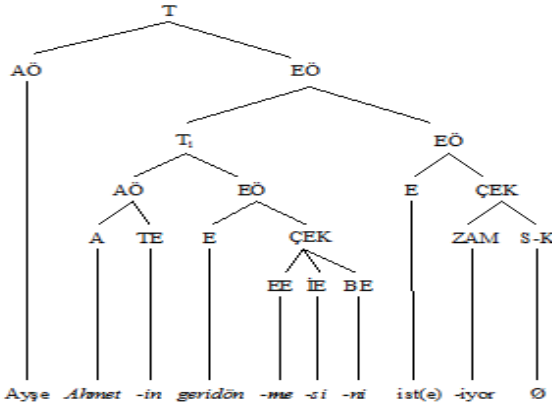
- (20) a. un garçon **sage**,
 b. une robe **toute en soie**,
 c. un garçon **capable de tout**,
 d. un garçon **très fier de sa famille**,

İlgi adlı yan tümce de bir adın (öncülün) hemen ardından gelmekte ve böylelikle tıpkı bir sıfat, bir ad tamlaması, bir ortaç gibi bu adın belirteni yerine geçmektedir:

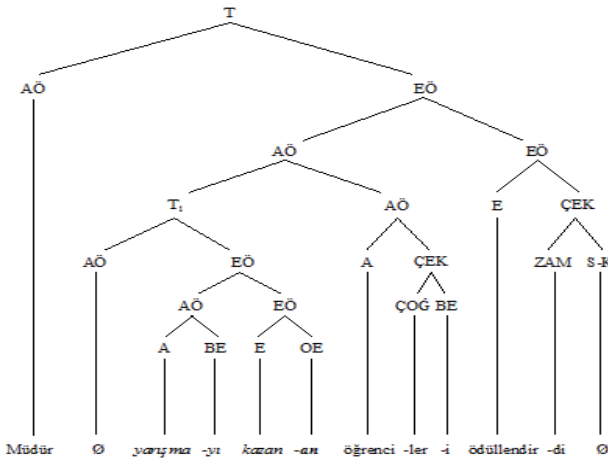
- (21) a. J'ai lu le livre **que ma sœur m'a offert**.
 b. J'ai vu le filme **dont tu m'avais parlé**

- Yan tümceler, Fransızcada çekimli eylemlerle kurulurken, Türkçede genellikle çekimsiz eylemlerle kurulmaktadır.

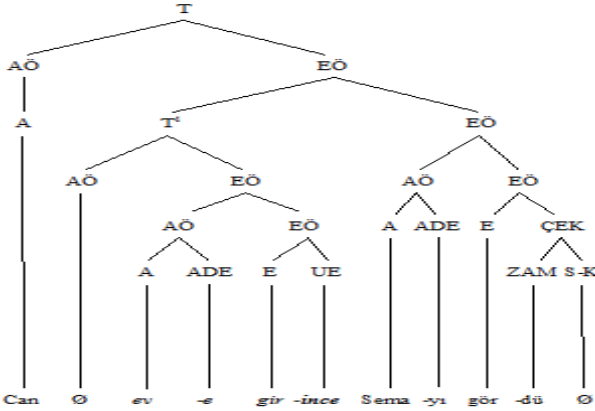
- (22) *Ayşe Ahmet'in geri dönmesini* istiyor. ⇒ **Eylemlik yan tümcesi**

- (23) Müdür, *yarışmayı kazanan* öğrencileri ödüllendirdi. ⇒ **Ortaç yan tümcesi**

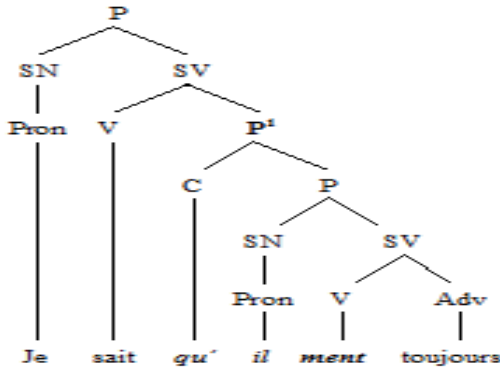
(24) Can eve girince Sema'yı gördü. ⇒ Ulaş yan tümcesi.

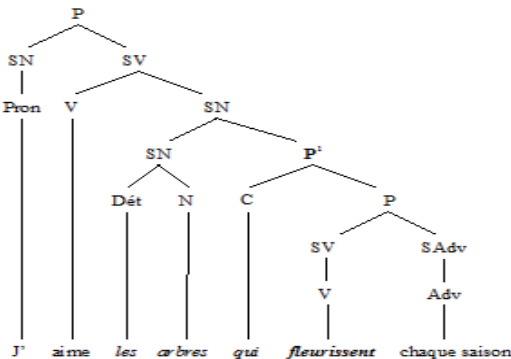
Üç örnekte de yan tümce kuran dizimler (*geri dönmesini, yarışmayı kazanan, eve girince*) çekimli olmayan birer eylemsidir.

- Fransızcada yan tümcelerin eylemi kişi ve zamana göre çekimlenir:

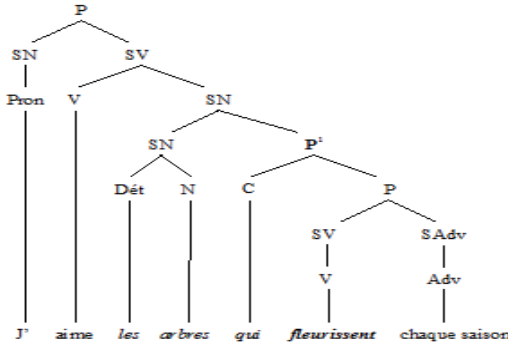
(25) Je sais qu'il ment toujours ⇒ prop. sub. Complétive

(26) J'aime les arbres qui fleurissent chaque saison. ⇒ prop. sub. relative

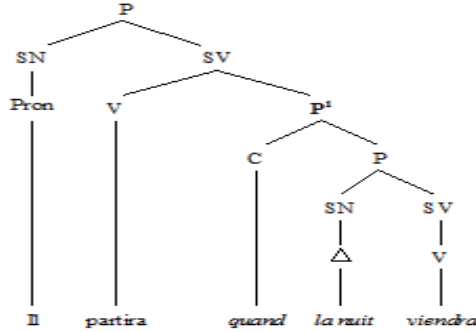
27) Il partira *quand la nuit viendra*. ⇒ prop. sub. Circonstantielle

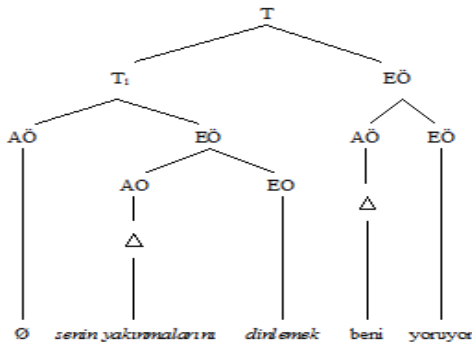
Çizimlerde de görüldüğü gibi, Fransızcada yan tümceler ilgi adları (*qui, que, dont, où, au quel, vb.*), bağlaç ve bağlaç düzsözlerle (*que, si, quand, comment, pour que, vb.*) kurulurken, Türkçede yan tümceler çeşitli adlaştırma ekleriyle (*-iş, -me, -mek, -en, -dik, -ecek, -ip, -erek, vb.*) kurulmuş ya da temel tümceye bağlanmıştır.

- Master kuruluşlu yan tümceler iki dilde de benzer görünüm sunar:

(28) *Écouter tes jérémiades me fatigue.*

(29) *Senin yakarmalarını dinlemek beni yoruyor.*

İki dilde de yan tümcelerin öznesi yoktur. Yan tümceler temel tümce içinde özne işlevi üstlenmişlerdir. Ayrıca, yan tümceyi temel tümceye bağlayan herhangi bir biçimbirim bulunmamaktadır.

3. Sonuç

Türkçe ve Fransızcanın genel sözdizim özellikleri şu şekilde özetlenebilir:

- Türkçede yüklem tümcenin sonunda yer alırken Fransızcada yüklem tümleçten önce gelir.
- Türkçede yüklemle tümleç arasındaki bağlantı ad durum ekleriyle sağlanırken Fransızcada bu ilişkiler çeşitli ilgeçlerle gerçekleştirilir.
- Türkçede ilgeçler adlardan sonra gelirken Fransızcada adlardan önce gelmektedir.
- Türkçede bütün tümce grupları ve tümcede belirtilen, tamlanan asıl birim sonda; belirten, tamamlayan yardımcı birim başta bulunur. Yargısız anlatımlarda, temel ve önemli olan sözcüklerin, yani tamlananların, yardımcı olan sözcüklerden, yani tamlayanlardan sonra kullanılması ilkesi, Türkçede tümceler arasında da gözetilir: Temel tümce, genellikle yardımcı tümceden sonra kullanılır.
- Fransızcada bunun tam tersi bir durum söz konusudur: adları nitelemeye yarayan her türlü sıfat değerli sözcük ve dizimler addan önce gelmektedir. İlgi adlı yan tümce de bir adın (öncülün) hemen ardından gelmekte ve böylelikle tıpkı bir sıfat gibi bu adın belirleyeni yerine geçmektedir. Türkçede sıfat nitelikli ortaç yan tümcesi nitelediği adın önünde yer almaktadır. Bu durum bize, Türkçenin diğer bağlantılı diller gibi sola döngüsel bir dil olduğunu gösterir. Fransızca ise sağa döngüsel bir dildir.
- İki dilde de, derin yapı ve örtük bağlantılar aynıdır. Ancak Türkçe, dizimsel düzlemde, tümlecin yüklemden önce yerleşmesi, çekim eki alması, ad tamlamalarını ilgi ve iyelik ekleriyle gerçekleştirilmesi, adların tanımlık almaması, eril/dişil ayrımının olmaması, ayrı bir soru ekinin olması gibi özelliklerle Fransızcadan ayrılır.

Note

¹ Bu yazı, "Karşıt dil grupları içinde yer alan Türkçe ve Fransızcanın genel sözdizim özellikleri üzerine" (Dilbilim XIV, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi, 2005, s. 65-86) adlı çalışmamdan derlenmiştir.

Kaynakça

Adamczewski, H. 1991. *Le Français Déchiffré, clé du langage et des langues*, Armand Colin, Paris.

Doğan, A. 2000. *Her Yönüyle Dil*, T.D.K.Y., Ankara.

Chomsky, N.1957. *Structures Syntaxiques*, trad. Seuil, Paris, 1969.

Chomsky, N.1965. *Aspects de la théorie syntaxique*, trad. Seuil, Paris, 1971.

Creissels, D. 1995. *Elements de syntaxe générale*, P.U.F., Paris.

Gencan, T.N.1997. *Dilbilgisi*, Kanaat Yayınları, İstanbul.

- Kıran, Z.; Kıran (Eziler) A. 2001. *Dilbilime Giriş*, Seçkin, Ankara.
- Nique, C.1991. *Initiation Méthodique à la Grammaire Générative*, Armand Colin, Paris.
- Sezer, A.1991. “Türkçe Sözdizimi”, *Dilbilim ve Türkçe*, Dil Derneği, Ankara.
- Schott-Bourget, V. 1994. *Approches de la linguistique*, Nathan, Paris.
- Şimşek, R. 1987. *Türkçe Sözdizimi*, Kuzey Gazetecilik Matbaacılık, Trabzon.
- Uzun, N. E.2000. *Anaçizgileriyle Evransel Dilbilgisi ve Türkçe*, Multilingual, İstanbul.
- Vardar, B.1998. *Açıklamalı Dilbilim Terimleri Sözlüğü*, ABC, İstanbul.